

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafroz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Sapparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Raupov Xolmamat Rashidovich, Xaitova Olmaxon Saidovna</i> O'ZBEKISTONDA KON-METALLURGIYA SOHASI TARAQQIYOTIDA BERUNIY ILMIY METODOLOGIYASINING O'RNI	13-19
<i>Muminov Ulmas Ravshanqulovich</i> QADIMGI TURKIYLARDA DAVLATCHILIK AN'ANALARI	20-30
<i>Azamatova Gulmira Bayirbekovna</i> MEHNAT MIGRATSIYASINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI: XALQARO STANDARTLAR VA MILLIY QONUNCHILIK	31-37
<i>Absalom Ziyadullayevich Xujanazarov</i> YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SURXONDARYO VILOYATIDA SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR	38-43
<i>Allamuratov Shuxrat Ashurovich</i> BUXORO AMIRLIGINING ICHKI SAVDO-TRANZIT ALOQALARIDA AMUDARYO SUV YO'LINING O'RNI	44-49
<i>Sabirov Mansurbek</i> AMUDARYO SOHILI BO'YLAB XALQARO KARVON YO'LIDA RIVOJLANGAN O'RTA ASR VA SHAHARLARI SAHIFASI	50-53
<i>Matnazarova Mohira Uktamovna</i> KO'CHMANCHI CHORVADORLAR CHORVACHILIK XO'JALIGINING SHAKLLANISH OMILLARI	54-59
<i>Shukurillayev Yunus Asrorovich</i> BUXORO AMIRLIGIDA HARBIY UNVON VA MANSABLARGA TAYINLANISHIGA OID HUIJATLAR TAHLILI (QO'SHBEGI DEVONXONASI ARXIVI HUIJATLARI ASOSIDA).....	60-67
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONDA XALQARO MUNOSABATLARNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA ULARNING SANOAT RIVOJLANISHIDAGI BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	68-73
<i>Jumayev Abdumo'min Fayziyevich</i> IBN SINONING ASH-SHIFO ASARINING ISLOM VA YEVIROPA FALSAFASIGA TA'SIRI	74-82
<i>Pardaxol Normamatova Ochildiyevna</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATINING SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI XALQARO HAMKORLIGI	83-87
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMALARINING XALQARO ILM-FAN, MADANIYAT RIVOJIGA HAMDA FAN VA TEXNIKA TARAQQIYOTIGA QO'SHGAN HISSALARI	88-94
<i>Джаббарова Юлдуз Джуманиязовна</i> РОЛЬ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА	95-100
<i>Tuyev Fazliddin Erkinovich</i> 2009–2011-YILLARDA BUXORO, SAMARQAND, NAVOIY SANOATIDA O'SISH VA XALQARO HAMKORLIK DINAMIKASI	101-104

<i>Жураева Камола Сайфиддиновна</i> КАСПИЙСКИЙ РЕГИОН ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ УЗБЕКИСТАНА	105-109
<i>Abdujabborov Kamoliddin</i> QADIMGI BAQTRIYA VA AVESTO JAMIYATI DAVRI QISQACHA TAHLILI	110-115
<i>Mamanov Abdurahim Abduhakimovich</i> TEMURIYLAR VA ULARDAN KEYINGI SULOLALAR DAVRIDA DINIY HOKIMIYATNING KUCHAYISHI (SABABLAR VA NATIJALAR)	116-122
<i>Xolmatov Shukurillo Ziyoviddin o'g'li</i> INGLIZ TILLI TADQIQOTLARDA ILK O'RTA ASRLAR MARKAZIY OSIYO TARIXINING O'RGANISH BOSQICHLARI	123-128
<i>Djurayev Baxtiyor Rajaboyevich</i> O'ZBEKISTON IJTIMOY-IQTISODIY HAYOTIDA AYOLLARNING O'RNI VA GENDER TENGLIGI MASALALARI (TARIXIY-IJTIMOY TAHLIL 1991-2025-YY)	129-136
<i>Matyagbov Toyirjon Sultanbayevich</i> JANUBIY OROLBO'YI HUDUDIDA NEOLIT DAVRI KULOLCHILIGIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	137-140

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Султанова Дина Файзрахмановна</i> ОБЩЕНАУЧНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО УЗБЕКИСТАНА	141-153
<i>Shodmonov Abduvohid Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIY YODGORLIKLARINI RAQAMLI TURIZM ORQALI SAQLASH VA RIVOJLANTIRISH	154-157

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Otamuratov Sarvar</i> YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATI: XALQARO TAJRIBA ASOSIDA YANGI TASHABBUSLAR VA QONUNGA TAKLIF ETILAYOTGAN MUHIM QO'SHIMCHALAR	158-164
<i>Tashanov Abduxoliq</i> BUZG'UNCHI G'OYA VA BUZG'UNCHI FAOLIYATNING SHAKLLANISHIDA SALBIY TARBIYA VA ATROF-MUHIT TA'SIRI	165-171
<i>Raxmatova Xolidaxon Xolikovna</i> XOJA AHROR VALIY MUROSAGA OID QARASHLARINING FALSAFIY MOHIYATI	172-178
<i>O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna</i> ABDULXAMID SULAYMON O'G'LI CHO'LPONNING BADIY-ESTETIK MEROSI	179-183
<i>Yazdonov Ulug'bek Tashmurotovich</i> TA'LIM VA TARBIYA – JAMIYATNI MA'NAVIY-MADANIY DEFORMATSIYALASHUVDAN SAQLOVCHI OMILDIR	184-189
<i>Абдуллаева Махбуба Нуруллаевна, Жалалова Гулбахор Одилжоновна</i> КОГНИТИВНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ НАУКИ В IX – XII ВЕКАХ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	190-197

<i>Rasulov Hakim Mamanovich</i> DAVLAT VA JAMIYAT O'ZARO ALOQADORLIGINING SIYOSIY-INSTITSIONAL TAHLILI	198-201
<i>Azamova Sitora Ayonovna</i> O'ZBEKISTON ZAMINIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	202-206
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich</i> FUTUROLOGIK TAFAKKURDA SUN'IY INTELEKTNING NAMOYON BO'LISHI	207-212
<i>Namazova Yulduz Muzaffarovna</i> RAQAMLI SIVILIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY TA'LIMNING STRUKTURAVIY-FUNKSIONAL JIHATLARI	213-217
<i>Abdurazoqov Gulmurod Musurmonqulovich</i> MAFKURAVIY OMILLARNING YOSHLAR KAMOLOTIGA TA'SIRI NAMOYON BO'LISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	218-224
<i>Tojibayev Baxromjon Turabayevich</i> "PREKARIAT" TUSHUNCHASINING GENEZISI: ETIMOLOGIYA, FALSAFIY-IJTIMOYIY ANGLASH	225-229
<i>Tursunova Laylo Ergashevna</i> TILAB MAHMUDOVNING ADABIY ESTETIK QARASHLARINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI	230-235
<i>Филиппов Ольгерд Александрович</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА	236-244
<i>Chorieva Madina Aliyevna</i> INKLYUZIV TAFAKKUR — JAMIYATNING BARQAROR RIVOJLANISHINING FALSAFIY ASOSI	245-249
<i>Zakirova Nigora Xalmaxammatovna</i> AXBOROT MAKONIDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH JARAYONINI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH IMKONIYATI	250-254
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> AXBOROT IMPERIALIZMI TAHDIDLARI	255-261
<i>Karimov Zafarbek Ataboyevich</i> TA'LIM TIZIMINI SOTSIOLOGIK-FALSAFIY TAHLIL QILISHDA GUMANITAR YONDASHUVLAR	262-267
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLAT HAQIDAGI G'ARBONA QARASHLAR: FALSAFIY-ILMIY TAHLIL	268-272
<i>Shaydullayev Normamat Sherkuziyevich</i> RAQAMLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA INSON QADRI VA ONG EVOLYUTSIYASI	273-278
<i>Tursunova Olmos Fayziyevna</i> YOSHLAR HUQUQIY ONGI VA MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING MA'NAVIY TARBIYA JARAYONIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	279-284
<i>Turaeva Sanobar Khalimovna</i> EASTERN EDUCATION - THE IMPORTANCE OF UPBRINGING IN THE FORMATION OF HUMAN QUALITIES IN YOUNG PEOPLE	285-287

<i>Jo'rayev Akram Namozovich</i> EKSTREMIZM G'OYALARIGA QARSHI KURASHDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH MEXANIZMLARINING PSIXOLOGIK VA FALSAFIY ASOSLARI	288-291
<i>Taylyakova Feruzahon Sultanovna</i> GLOBALASHUV - MA'NAVIYATNI ANGLASH OMILI	292-296
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MAHALLA VA OILADA YOSHLAR AXLOQINI ME'YORLASHTIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	297-302
<i>Sherboboyev Muxriddin, Javlonbek Hafizullayev</i> KARL POPPERNING BILISH FALSAFASIGA OID QARASHLARI	303-307
<i>Nasriddinov Faxriddin Xalmamatovich</i> AXBOROT VA AXBOROT TIZIMLARINING FALSAFIY TAHLILI	308-314
<i>Ochilov Husan</i> MILLIY AN'ANA VA MODERNIZATSIYA UYG'UNLIGINING FALSAFIY TAHLILI	315-321
<i>Madaminov Nasimjon</i> MILLIY MUSIQIY MEROS ASOSIDA YOSHLARNING ESTETIK DIDI VA TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	322-326
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdammovna</i> MEHNAT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH SOHADAGI XORIJIY TAJRIBALAR	327-331
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Narmuratov Zayniddin Radjabovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SCIENCE/ILM KONSEPTLI FRAZELOGIK BIRLIK LARNING LINGOMADANIY XUSUSIYATLARI	332-337
<i>Payzibayeva Madinaxon Sobirjon qizi</i> INGLIZ XALQ ERTAKLARI OBRAZLARINING BADIY XUSUSIYATLARI VA ULARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	338-342
<i>Axmedov Anvar Botirovich</i> NEMIS TILI TIZIMIDA O'ZLASHMA NEOLOGIZMLARNING ROD KATEGORIYASIGA EGA BO'LISH MASALASI	343-347
<i>Djabbarova Shoirra Baltayevna</i> ETNOGRAFIK REALIYALARNING LINGVISTIK XUSUSIYATI	348-351
<i>Genjemuratov Yaqipbek Baxriyatovich</i> FELETONNING JANR SIFATIDA ANIQLASH MUAMMOLARI	352-355
<i>Tadjiyeva Mastura Fayzullayevna</i> INGLIZ MAQOLLARIDA "LOVE" KONSEPTINING VOQELANISHI	356-360
<i>Qurbonova Gulnoza Abduholiq qizi</i> GIDRONIMLARNING STRUKTUR-SEMANIK TAHLILINING XUSUSIYATLARI	361-364
<i>Ayimbetova Shiyirin Jabbar qizi</i> BOLALAR ADABIYOTINING POETIK-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI: YOSH PSIXOLOGIYASI, DIDAKTIKA, AKSILOGIYA	365-371
<i>Ruziyeva Nasiba Kenjayevna</i> O'ZBEK TILIDAGI IBORALARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA FRANSUZ TILIGA TARJIMASI	372-375

<i>Бабаева Зарина Сайфуллаевна, Фёдорова Арина Максимовна</i> ГЕЙМИФИКАЦИЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	376-385
<i>Xushmatatova Aminaxon</i> LINGUOCULTURAL FEATURES OF SPEECH INTENTION IN THE DISCOURSE OF ENGLISH AND UZBEK DRAMATIC WORKS	386-392
<i>Saparniyazova Sarbinaz Baxtiyarovna</i> THE INFLUENCE OF CONTEXTUAL FACTORS ON THE PERCEPTION OF THE PRAGMATICS OF APOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK	393-397
<i>Adxamova Shirin Farhodjon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA EMOTSIONAL HOLATNI IFODALOVCHI KOLLOKATSIYALARNING QIYOSIY TADQIQI	398-401
<i>Машарипова Валентина</i> ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ВЕРБАЛИЗАЦИИ ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В ПОРТРЕТНЫХ ОПИСАНИЯХ В АНГЛИЙСКИХ И РУССКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ	402-405
<i>Abduqahhorova Gulnoza Abduvahobovna</i> RUS VA O'ZBEK TILLARIDAGI IQTISODIY ANGLISIZMLARNING SINTAKTIK XUSUSIYATLARI	406-411
<i>Raxmonova Yulduz Xusanovna</i> ADABIY ASARLARDA IJTIMOIIY FOJIAVIYLIKNING ESTETIK TALQINI	412-417
<i>Ayimbetova Damekhan Maksetbay qizi</i> ADABIYOTDA ANIMALISTIK JANR VA RAMZIY OBRAZLAR BO'YICHA OLIV BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR	418-427
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Фазилов Фарход Маратович</i> УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДИПФЕЙКОВ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА	428-439
<i>Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li</i> FUQAROLAR MUHOJIRATLARI BILAN ISHLASH BO'YICHA CHET EL DAVLATLARI TAJIRIBASI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL	440-448
<i>Rakhmonov Tolib</i> ISSUES OF DETERMINING THE CIVIL LEGAL STATUS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UZBEKISTAN	449-454
<i>Sobitxonov Joxongir Zunnurxon o'g'li</i> ISLOM BANKLARI FAOLIYATIDA "FATVO SHOPPING" AMALIYOTI VA UNING OLDINI OLISH BO'YICHA HUQUQIY MEKANIZMLAR	455-462
<i>Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA SUKUKNI RIVOJLANTIRISH: HUQUQIY ISLOHOTLAR, INFRAUZILMA, MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR	463-472
<i>Юнусов Достонбек Анваржон угли</i> ПОНЯТИЕ И ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	473-481

<i>Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich</i> JINOYAT PROTSSESSIDA AYBLOV FUNKSIYASINI AMALGA OSHIRUVCHI SUBYEKTLARNING HUQUQIY MAQOMIGA OID MUAMMO VA YECHIMLAR	482-489
<i>Xidirov G'anisher Tojimurodovich</i> TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USTIDAN SUD NAZORATINING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI	490-499
<i>Baxronov Ravshan Rashid o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INSON HUQUQLARI: NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	500-504
<i>Усмонов Малик</i> ОТСЛЕЖИВАНИЕ И ЗАМОРАЖИВАНИЕ НЕЗАКОННО ПОЛУЧЕННЫХ АКТИВОВ: СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПОДХОДОВ	505-510
<i>Abdusatarov Jaloliddin Sharafutdin o'g'li</i> RAQAMLI AKTIVLAR BILAN BOG'LIQ NIZOLARNI HAL QILISHNING MUQOBIL USULLARI	511-517
<i>Islomqulova Shohsanam Vahobjon qizi</i> TIBBIYOT XODIMINING KASBIY JAVOBGARLIGINI SUG'URTALASHDA SUG'URTA TOVONI, SUG'URTA PULI VA SUG'URTA MUKOFOTI TUSHUNCHALARINING MOHIYATI	518-524
<i>Ibodullo Xayrullo Jaxongir o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJIY DAVLATLAR SUDYALARINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAQOMI	525-530
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Xolmatova Ziroatxon Anvarovna</i> BO'LG'USI PEDAGOGLARDA NOSTANDART TESTLARNI TUZISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI	531-534
<i>Mamajonova Gulnoza Karimovna</i> AXLOQIY VA ESTETIK TARBIYA INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI	535-539
<i>Gulomova Komila Maxamatjanovna</i> TA'LIMDA FAOL O'QITISH METODLARINING SAMARADORLIGI: TAJRIBA VA TAHLIL	540-544
<i>Berdiyeva Nilufar Berdiyev qizi</i> BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYACHI –PEDAGOGLARINING IJODIY KOMPETENSIYALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI	545-549
<i>Фадлиева Амина Ильхамовна</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПЕДАГОГИКА КАРЛА РОДЖЕРСА И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	550-556
<i>Rajabov Eldor Erkinovich</i> THE ROLE OF PEER REVIEW TO IMPROVE WRITING EFFECTIVELY AMONG EFL STUDENTS	557-561
<i>Jumagulova Aziza Abduljalil qizi</i> BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK BOSQICHIDAGI DZYUDOKILARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI JISMONIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI	562-573

<i>Toshnazarova Mohinur O'sarali qizi</i> “MOTIVATSION YONDASHUV” HAMDA “KREATIV FIKRLASH” TUSHUNCHALARINING MAZMUN VA MOHIYATI	574-578
<i>Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi</i> BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA PRAGMATIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	579-585
<i>Hamroyeva Robiya Sherali qizi</i> KELAJAK PEDAGOGLARINING TANQIDIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-591
<i>Tug'anboyeva Zamiraxon Shuxratbek qizi</i> TALABA KURASHCHI QIZLARNING KUCH CHIDAMLILIGINI MAXSUS MASHQLAR ORQALI OSHIRISH METODIKASI	592-598
<i>Sadritdinova Dinora A'zamjon qizi</i> WEB ILOVALARNI LOYIHALASHGA OID KOMPETENTLIK VA UNI RIVOJLANTIRISH	599-602
<i>Солохиддинова Фазилатхон Мухиддин кизи</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ УСВОЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ	603-611
<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ КАДРОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА	612-615

Received: 2 October 2025
Accepted: 15 October 2025
Published: 25 October 2025

Article / Original Paper

THE PHILOSOPHICAL ESSENCE OF KHOJA AHROR VALI'S VIEWS ON COMMITMENT

Rakhmatova Kholidakhon Kholikovna

Bukhara State Pedagogical Institute
Professor of the Department of "Social Sciences",
Doctor of Philosophy (DSc)

Abstract. Maqolada Naqshbandiya ta'limotidagi murosaga xos bo'lgan o'z-o'zini anglash, suhbat, nafsni tarbiyalash, kibrni yo'qotish, shukronalik, sabr, zikr, fikr kabi g'oyalari Yangi O'zbekiston sharoitida siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarning barqaror bo'lishidagi xizmati, bularning ma'rifatli jamiyatni barpo etishda barkamol avlod mafkuraviy immunitetini tarbiyalashdagi ahamiyati ochib berilgan.

Keywords: Xoja Ahror Valiy, tasavvuf, ma'rifatli jamiyat, sabr, shukr, suhbat, insoniylik, vaqt qadri, murosas-yu madora, kompromiss, nafs, o'zlikni anglash.

XOJA AHROR VALIY MUROSAGA OID QARASHLARINING FALSAFIY MOHIYATI

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna

Buxoro davlat pedagogika instituti
"Ijtimoiy fanlar" kafedrasini professori,
falsafa fanlari doktori(DSc)

Annotatsiya. The article studies the concepts characteristic of compromise according to the teachings of Naqshbandiy of self-awareness, suhbat, self-discipline, nafs, shukr, sabr, zikr and their significance in the conditions of New Uzbekistan, reveals the service to the stability of social, spiritual and educational processes, their significance in the development of the ideological immunity of the mature generation, in the formation of an enlightened society.

Kalit so'zlar: Khodja Akhror Vali, mysticism, enlightened society, patience, gratitude, suhbat, humanity, value of time, compromise, nafs, self-awareness.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI9Y2025N25>

Kirish. O'zbekistonda taraqqiyotning yangi bosqichi davrida ma'rifatli jamiyat qurish zarurati yuzaga chiqdi. Bu esa yangicha falsafiy dunyoqarashni shakllantirishni taqozo etmoqda. Yangicha dunyoqarashning asosi ijtimoiy falsafaning murosas tushunchasi yuksaltirish muammosini yangicha paradigmalar asosida hal etish vazifasini yuklamoqda. Shu bois, asrlar davomida jahon falsafasi, xususan milliy qadriyatlar asosida yoshlarda falsafiy mushohada, tafakkur etish ko'nikmalarini shakllantirishni uzluksiz ta'lim tizimiga kiritish, nazarimizda, milliy mentalitetimizning murosas g'oyasi asosida yanada yuksaltirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda falsafiy ta'limni rivojlantirishda Sharq allomalarining fundamental asarlarini ilmiy o'rganish muhim ahamiyatga ega. Naqshbandiylik ta'limotining yirik vakili va islohotchisi Xoja Ahror(1404-1490) ma'naviy merosida jamiyatdagi insonlar bir-biri bilan

murosa-yu madorada yashashining nazariy va amaliy tomonlarini o'rganib, asosiy e'tiborni insonning o'zini — o'zi anglashi, o'z qadrini bilishi masalasiga qaratadi. Buning uchun inson o'z tana istaklarining me'yorini bilishi va shunga munosib, nafsini jilovlab amal qilishi kerakligini ta'kidlaydi.

Tahlil va tadqiqot natijalari. Inson o'zi bilan o'zi va atrofdagilar bilan murosali yashashi uchun asosiy mezonlaridan biri uning o'zligini anglashidir. Xoja Ahror o'zlikni anglagan odamda mehr, muhabbat, muruvvat, murosa kuchli bo'lishi, butun borliqqa mehr va muhabbat nazari bilan qarab, murosa holatida bo'lishini quyidagi misralarda keltirgan:

Odami diyd astu boqiy po'st ast,
Diyd on boshad, ki diydi do'st ast. [2; 390]

Mazmuni:

Odamiy, ya'ni haqiqiy inson ko'zdir, boshqasi hammasi po'stdir,
Ko'z agar do'st ko'zi bo'lsa, shundagina ko'z bo'ladi.

Xoja Ahror bu bilan inson qalbi oynasi bo'lgan ko'zdan faqat butun borliqqa do'stona nazar, mehr-muhabbat porlab tursagina, haqiqiy inson nomiga uyg'un bo'ladi, deydi. Demak, barkamol avlod – o'zini anglagan, o'z qadr-qimmatini, hayot mazmunini, jamiyatdagi o'rnini bilgan va shunga munosib amal qiladigan murosali hayot tarzini kechiradigan shaxsdir. U biror nafasini ham behudaga sarflamaydi, chunki u umrini shu nafaslardan iboratligini biladi. Uning hamsuhbati yaxshi odamlar bo'ladi, chunki yomon hamsuhbat umrni, vaqtni nobud etishi, behuda sarflash ekanligini anglaydi. O'zini anglagan inson barcha borliq, mavjudlik, xususan boshqa insonlarni ham qadr-u qiymatini biladi, chunki ularning har biri uning baxtiyor yashashi murosa-yu madora, o'zaro tushunish, kelishuv, shukronalik lozimligini tushunadi. O'zini anglagan inson haqiqiy baxtiyordir. Chunki u hirs-u havas, nafs-u havo, zulm-u sitamdan pok. O'zini anglagan inson sevimlidir. Chunki u barchani sevadi, mehr-muhabbat bilan nazar qiladi, insonlar, jamiyat bilan murosada yashaydi, bu esa unga nisbatan boshqalarda ham shunday pok, go'zal tuyg'uni uyg'otadi.

Demak, inson o'zi va atrofdagilari bilan murosa-yu madorada bo'lishi uchun o'zini anglashi kerak. Xoja Ahrorning fikricha, "odami nusxai jomi'a turur, ondog'kim, malakiy sifatleri bor turur va sab'iy va bahimiy sifatlardan ham xoliy ermastur"[2; 344]. Xoja Ahror Valiy bu iboralari bilan insonda ilohiy sifatlar bilan birga hayvoniy salbiy illatlar borligini ham ta'kidlab, insonni "nusxai jami'", ya'ni borliqdagi bor narsalarni o'zida jam' etgan nusxa, deganlar. Ayniqsa, inson jamiyatda yashar ekan, u doimo xalq dardi bilan yashashi va uning dardiga darmon bo'lmog'i kerakligi naqshbandiylik g'oyasi ikkinchi Renessans davri mutafakkirlarining qarashlarida asosiy g'oya hisoblangan. Tasavvufiy ta'limotlarda asosiy e'tibor insonga, uning botiniy va zohiriy sifatlarini yuksaltirishga, iloh jamoliga yetish orqali mukammallik, yetuklik sirlaridan, zavqidan voqif bo'lishga da'vat etiladi. Insonni ma'naviy yuksalish va poklanishdan chalg'ituvchi bo'islar ko'p, — ular – nafs, shuhrat, boylik, unvon, obro', takabburlik, ixtilof kabilardir.

Ye.Berezikovning yozishicha, Xoja Ahror tabiiy ruh bilan inson ruhi o'rtasidagi bog'liqlikni, aloqalarni izlagan. Uni sirli bir holat chulg'ab olib, yaqinlari, tengqurlari davrasidan yiroqlashtirgan, mistik xayolot beorom ruhiga taskin bergan.[1;125] Xoja Ahror Valiy o'z – o'zidan yuksak axloqiy, ma'naviy, tasavvufiy jihatdan yuksak maqomga erishgan emas. Fikrimizcha, mutasavvifning falsafiy-axloqiy va antropologik qarashlarini shakllantirgan Naqshband tariqatidir. Adabiyotshunos olim Izzat Sulton fikriga ko'ra, Ahmad Yassaviy,

Abdulxoliq G'ijduvoni, Bahovuddin Naqshband va Xoja Ahror Valiy ta'limoti o'rtasida "uzilmas aloqa" mavjud. Agar Yassaviy inson o'zining azaliy pokligini saqlashi uchun bu dunyodan yuz o'girish, o'zini qiynaydigan ko'pgina "bu dunyo ehtirosi"ni yanchib, Olloh bilan yakka qolishi, ya'ni umrini odamlardan uzoqda, uzlatda, yolg'izlikda, toat-ibodat bilan o'tkazishi lozim, deb hisoblasa, G'ijduvoni "Dast ba koru, dil ba yor" da'vati orqali insonni xalqi manfaatlari bilan yashashga, xalq ustiga tushgan yukni o'z ustiga olishga, halol mehnat qilib yashashga chaqirgan. Naqshband esa yuqoridagi da'vat oldiga ilohni qo'yadi: "Dil ba Yoru, dast ba kor" ("Dilingni Ollohga, qo'lingni ishga bag'ishla").

Xoja Ahror Naqshbandiya tariqatini davom ettirgan va XV asr naqshbandiya tariqatining davomchisi sifatida faoliyat ko'rsatgan. Faxruddin Ali Safiyning yozishicha, Xoja Ahror aytdilar: "Hazrati Abdulxoliq quddusi sirrahuning so'zlari tururkim: "Shayxlik eshigin bog'lagil, yorliq eshigin ochg'il, xilvatning eshigin bog'lagil, suhbatning eshigin ochgil", "Xalqdin og'irlik(ni) ko'tarmak kerak va bu muyassar bo'lmas, magar halol kasb bila "Dast ba koru, dil ba yor" degan so'z xojagon tariqatlarida amri muqarrar turur".[2; 301]

Bu so'zlarda Xoja Ahror Yassaviydan keskin farq qiluvchi g'oyani ilgari suradi, u G'ijduvoni va Naqshbandga ergashadi. Inson shayx, ya'ni bir unvon yoki martabaga ega bo'lishi muhim emas, balki, boshqa insonlarga yor, do'st, hamdard bo'lishi kerak; xilvatda yurish insonga xos xislat emas, yon-atrofdagi odamlar bilan hamsuhbat, ularga hamdard yashash zarur.

Halol mehnat qilib, kishilarning ehtiyojini chiqarmoq, dardini yengillashtirmoq insonga xos fazilatdir. Kasb-kor qilib yashash va dilda Ollohni yodlash, e'zozlash yonma-yon keladigan xislatlar sirasiga kiradi, Ollohni e'zozlash uchun xilvatga chekinish, boshqalardan uzoqlashish shart emas. Inson, u kim bo'lishidan qat'iy nazar, yonidagilar, boshqalar xayoli, tashvishi bilan yashashi lozim, chunki, mutasavvif fikricha, "boshqa kishining murodiga ish etmaq ulug' ish turur". "Darvishlikning xulosasi ul tururkim, hamma kishidan yuk tortur va hech kishiga yuk qo'ymas na suvrat yuzidin, na ma'naviy yuzidin, ..." [2; 304].

Xoja Ahror Valiyning murosa falsafasiga doir asosiy g'oyalaridan bo'lgan qalbni asrash, yomon hamsuhbatlardan uzoqlashish, yaxshi hamsuhbatning inson kamolotiga oid g'oyalari hozirgi kunda barkamol avlod tarbiyasi uchun ularning ongi va qalbini turli ma'naviy tahdidlar: diniy ekstremizm va fundamentalizm, ommaviy madaniyat, korrupsiya, odam savdosi, boqimandalik, giyohvandlik kabi illatlardan asrashda yordam beradi.

Xoja Ahror borliq masalasi bo'yicha gapirar ekanlar mavjud, bor narsalar haqida fikr yuritganda jonsiz, jonli mavjudotni tilga oladilar. Ularni borligini inkor etmaydilar, lekin ularning ilohiy mohiyatini anglash uchun ularga me'yoridan ortiq bog'lanmaslik kerak, deydlar. U kishi aytadi: "Dunyoning hammasi ortiqchadir; magar besh narsasi (ortiqcha emas): jonni saqlab turadigan non; tashnalikni ketkazadigan suv; satri avrat bo'ladigan libos; amal qiladigan ilm; unda yashaydigan maskan." [6; 59] Xoja Ahror Valiy duniyodagi narsalardan besh narsa inson uchun zarur deganidan shunday fikrga kelish mumkinki, u kishi quyidagilarni inson uchun muhim degan:

1. Inson tanasi me'yorida ishlashi, ya'ni u banda sifatida o'zining haqqini ado etishi uchun zaruriy miqdordagi oziq-ovqatni me'yorida iste'mol etishi kerak, chunki u nurga aylanadi va quvvat bo'ladi;
2. Inson tanasi sog'lom bo'lishi uchun uni zaruriy miqdordagi suyuqlik bilan ta'minlash lozim;

3. Inson jamiyatda xizmatda bo'lishi, insonlar bilan munosabatda kirishi, issiq-sovuq havodan himoyalaniishi uchun zarur kiyim-kechak, ya'ni libos kerak;
4. Amal qiladigan ilm, ya'ni ilmeki, insonni holatini yaxshilash, jamiyatdagi o'z o'rnini topish va o'zgalarga ezgulik qilishga yordam beradi, keraklidir;
5. Inson yashash, ilm olishi, kamol topishi uchun zarur bo'lgan maskan – uy-joy, maktab, o'quv va kasb-hunar o'rganadigan, mehnat qiladigan joylar zarur.

Mazkur fikrlardan kelib chiqib, mutasavvif borliqning ilohiy mohiyatidan kelib chiqib, borliqqa me'yor darajasida munosabatda bo'lish murosali hayot kechirishning asosiy shartlaridan biri ekanligini ta'kidlaydi. Tasavvuf ahli uchun vaqt juda qadrli bo'lgan. Naqshbandiya ta'limotida Bahouddin Naqshband vuqufi zamonaviy – zamon, vaqtdan ogoh bo'lishni asosiy tamoyil sifatida kiritgan. [3; 244] Xoja Ahror Valiyning ma'naviy merosi mutasavvifdan vaqt xususidagi hikmatli so'zlar va ezgu fikrlar saqlanganini ko'rsatadi. Vaqt – murosala falsafasining muhim tushunchasidir. Vaqt falsafiy tushunchasi olam atributi bo'lib, barcha obyektlar mavjudligining davomiyligi va holatlar almashinuvining izchilligini xarakterlaydi [11; 59.]. Qadimdan hozirgi kungacha bu muammo faylasuflarni bahs mavzuyi bo'lgan va bo'lmoqda. Sitseron "Falsafa Falesdan boshlanadi, u birinchi edi," deb aytgan. Ana shu inson, ya'ni Fales: "Hammadan donoroq narsa nima?" degan savolga, "Vaqt" deb javob berib, "Chunki yolg'iz vaqtgina hamma narsani oydinlashtiradi",-degan. Qadimgi Yunonistondagi yetti yetakchi faylasufning biri Biant: "Eng yaxshi maslahatchi kim?" deb so'raganda, "Vaqt" degan. Boshqa yunon faylasufi Lukresiy Tit Kar – "Vaqt ildamlagani sayin buyumlarning mohiyati ham o'zgara boradi", degan. Markaziy Osiyo mutafakkirlari ham vaqt haqida mushohada qilganlar va tadqiqotlar olib borganlar.

Xoja Ahror Valiyning vaqt to'g'risidagi fikrlari tasavvufiy mazmundadir. Qur'on tafsiriga oid saqlangan rashhalarning 16-chisida shunday yozilgan: "Kulla yavmin huva fi sha'n" oyatida so'zlar aytdilar. Ul asnoda taqrib bila oytdilarkim: "Baqoun ba'd al fano." "Va yana bir ma'nosi ulkim, har bir onda va zamonning ajzolaridan juz'i lo yataxayyalarida asmoi zotiyaning osoridankim, onda onga xorojda mazohir yo'q turur, o'zida asare topar. Va bu osori mutanavviya va mutalavvinani onan fi onan o'z botinida idrok etar va asarlarining ixtilofi e'tibori bila har birining orasida zamonlarning aksar zamonida imtiyoz etar va bu bag'oyat nodiru oliy turur. Arbobi valoyati xossadin afrodi insoniyning akmalig'a bul ma'ni bar sabili nadra hosil bo'lur".

Xoja Ahror Valiy bu rashhalari orqali vaqtda, ya'ni har kuni, har on, har nafasda butun olam, inchunin insonda holatlar o'zgaradi, ya'ni ularning mavjudligi bardavom bo'ladi demoqda. "Kulla yavmun huva fi sha'n" – "Har kuni sha'ndir" – oyatida sha'n – kor-u hol, ish holat ma'nosida bo'lib, har kuni butun olam doimo ishda, ya'niki harakatda bo'lib, holati, darajasi o'zgaradi degani. Xoja Ahror Valiy bu oyatni tafsirida "Baqoun ba'd al fano", ya'ni fanodin keyingi baqo deganlar. Bu yerda vaqtga nisbatan baqo va fano tushunchalari qo'llanilmoqda. Baqo – boqiy, abadiy bo'lsa, fano-foniy, o'tkinchi, o'zgaruvchandir. Inson foniy, o'tkinchi narsalardan uzilsa – fano holatiga yetadi. Fano holatida ya'ni boshqa narsalardan mosuvo bo'lib, Tangri bilangina bog'lanib, xolis, tama'siz, riyosiz mehnat qilsa boqiylik, abadiylik bilan hayot kechiradi va baqo darajasiga yuksaladi.

Xoja Ahror Valiy rashhalari orqali inson vaqtini eng komili mukammal inson oxirgi zamon payg'ambari maqomini olgan Muhammad (s.a.v.) bilan muntazam, doimiy bog'lanib, ishga sarf etsa, ya'ni u kishining go'zal axloqlari bilan bezanib, u kishining mislsiz sifatlarini

olsa, Haq bilan ham bog'langan bo'ladi, deydi. Bu bog'lanish qalbda voqe' bo'ladi. Xoja Ahror Valiy vaqtning ilohiy mazmun egallashi, ya'ni insonga ilohiy nazar bo'lishi, avvalo inson holati – axloqi, sifatlariga bog'liqligi va ikkinchidan, bunday vaqt makoni qalb bo'la olishini ko'rsatadi. Ya'ni vaqt inson holati va makon – qalb bilan bog'liq holda ilohiy mazmunni olib biladi.

Xoja Ahror takror-takror yozadi: "Maskani agar baland – yaxshi yoki boshqacha bo'lib, o'ziga kifoya qilsa juda ulug' ish bo'ladi, yeyish agar oyoqdan qolmaydigan miqdorda bo'lsa, qanoat bisyor yaxshidir. Kiyinish agar issiq-sovuqdan asraydigan miqdorda bo'lsa, yetarlidir." [10; 106] Ko'z ko'rish uchun, quloq eshitish uchun bo'lgani kabi, qalbning sifati Haqdan ogoh bo'lishdir va unda g'ayr – nafs istaklari bo'lmasligi lozim. Dilni ogohlik holatida asrashda nafas olishning ahamiyatini Xoja Ahror ta'kidlaydi. Darhaqiqat, nafas olish insonni butun olam quvvatlari bilan bog'laydi.

Xoja Ahror insonni o'zgalar bilan murosada yashashi uchun asosiy to'siq kibr-u havo, manmanlik ekanligini anglab kishilarni faqru fano, kamtarin bo'lishga chaqirganlar. Fikrimizcha, Xoja Ahror butun olamni "kasrat" va "vahdat" tushunchalari bilan izohlaganlar. Ular kasratni mavjud, yaratilgan, xalq qilingan, ammo Xaq Jamolu Jalolining tajallisi deganlar. Shuning uchun kasrat – ko'plik, mavjud, ko'rinib turgan borliqqa yaxshi, basirat ko'zi bilan, mushohada, muroqaba bilan qaralsa vahdatni o'zini ko'radilar, chunki ular mohiyatan bir va bordirlar. Bu holatni Xoja Ahror Valiy quyidagicha izohlaydi:

Tu mabosh aslo, kamol in astu bas,
Rav dar o' gum shav, visol in astu bas.

Mazmuni:

Sen o'rtadan ketgin, foniy bo'l, kamol shudir,
Borgin unda (Haqda) nest bo'l, visol shudir.

Demak, Xoja Ahror asarlarida borliqdagi bor narsalar "kasrat" va "vahdat", "foniy" va "boqiy", "o'zgaruvchan" va "o'zgarmas", "sarob" va "asl" sifatida tahlil etilgan va inson kasratga yo'qlik, fano ko'zi bilan qarasa, vahdat, tavhid, ahad maqomiga yetishi, o'zgaruvchan, beqaror narsalardan o'zgarmas, boqiy, asl narsaga bog'lanib, olamda o'z o'rnini topa olishi mumkinligi qayd etilgan. "Haqiqiy saodat siniqlikda, faqirlikda, o'zligidan yo'qlikda, o'zidan ogohlikdadir", — deydi Xoja Ahror Valiy.

Xoja Ahror Valiy fikricha, inson insoniy murosada darajasida bo'lishi uchun g'aflatda qolmasligi, nafs va shaytondan ogoh bo'lishi lozim. Xoja Ahror Valiy: "G'aflat uyqudandir va uyqu suvdan va suv (ko'b) taomdin. Har kimki, kam yesa hozir bo'lg'ay va har kimki ko'b yesa g'ofil bo'lg'ay", [9; 304] deb taom yemakka doir qator quyidagi o'gitlarni aytganlar:

- Me'da taomning joyidur. Har nimaeki anga yuborsang, agar halol bo'lsa toatga quvvatdur. Va agar shubhali bo'lsa Haq yo'lin sanga berkitur. Va agar harom bo'lsa, ma'siyat tug'or.

- Taomni andog' yegilki, san ani yegaysan, na ul sani yegay. Agar san oni yesang hammasi nur bo'lur va agar ul sani yesa hammasi zulmat bo'lur.

So'fiylarni "nafsi o'lik, qalbi tirik" deb ta'riflaganlar. Xoja Ahror Valiy ham nafsga shunday ta'riflar bergan: "Har narsa to tirikdur tozadur. Vaqteki o'lsa, nopok bo'lur, magar nafski tirik bo'lsa, nopokdur va o'lsa pokdur", "Haq subhonahu va taolo buyururki, "Va a'riz anil-johiliyn", ya'ni yuz o'girgil nodonlardin. Nafs nodonlarning nodonrog'idur, kerakdurki, andin yuz o'girsang va xilofin olsang". [9; 341] Inson murosali hayot kechirishi uchun asliga uyg'un bo'lishi uchun nafsining yomonliklarini anglashi, unga qarshi turish lozim, deydi Xoja Ahror

Valiy. Murosali inson nafs tarbiyalangan insondir. Shuning uchun nafs bilan bog'liq mutafakkirlarning qarashlarini o'rganish ahamiyatlidir.

Mutasavvif murosaga doir qarashlarida nafsni tiyish bilan inson komillikka erishishi mumkin, deyilar. Uning fikricha, insonda qalb hamda nafs bor. Xoja Ahror Valiy "Bu ikki narsa shunday iste'dodga egaki, qahr va lutf sifatleri ular da aks etadi. Nafs-parvardigorning qahr mazharidir",-deydilar.[6;58] Mutasavvifning ta'kidlashicha, dil ya'ni, qalb lutfning makoni bo'lib, nafs Ollohning qahr-g'azabiga sabab, barcha yomonliklarning asosidir. Xoja Ahror Valiy nafsning Olloh tomonidan ehtiyojlarini qondirish uchun berilganligi va shuning uchun keragidan ortiqcha, me'yoridan oshgan nafs zararli ekanligini uqtiradi. Nafs istagi yeyish, kiyish, zeb — ziynat, shahvat, mol — dunyo kabilarga me'yoridan ko'p bog'lanish insonni tubanlashtiradi. U mol-dunyo, mansab, nafs istaklari uchun hayvoniy holatga tushadi. Xoja Ahror Valiy "Haqiqiy maqsad odamzod Haqdan boshqaga giriftor bo'lishdan xalos bo'lsin", "insoniylik haqiqati Haq subhonahudan boshqaga giriftor bo'lishdan ozod bo'lish" ekanligini ta'kid etadi.[6; 66]

"Rashahot" muallifi as-Safiy Xazrati Xoja Axrori xalqqa manfaat yetkazishdek bag'rikenglik ruhiyati qamrab olganligi haqida sermazmun hikoyalarni keltirgan. Xoja Ahror otalarining Kalas degan yerda ziroatlari bo'lib, otalari bir kuni turkiy yigit bilan g'allani Xojaga yuboradilar. Xoja g'allani joylashtirish bilan band bo'lganlarida turkiy yigit ketib qoladi. Bundan xijolat bo'lgan Xoja Ahror g'allani quyib yigitning orqasidan yuguradilar. Shaharning yarim yo'lida yigitni topib, unga minnatdorchilik bildiradilar. Shunda sahroyi yigit Xoja Ahrordagi bag'rikenglikdan taajjubga tushib, "Siz turk mashoyixlarining "Har kim ko'rsang Xizr bil, har tun ko'rsang Qadr bil" degan so'zlariga amal qilar ekansiz",-deb uning haqqiga duo qiladi.[8;101]

Xoja Ahror Valiy dangasalik, mehnatdan qochish, vaqtni behuda o'tkazish,turli behuda gap so'zlar, g'iybat, bo'hton ziddiyatlarning keltirib chiqarishini juda yaxshi bilganlar. Xoja Ahror xojagon-Naqshbandiya tariqatining asosiy mohiyatini shunday belgilagan edilar: "Xojagon tariqati darveshlarining udumi shundan iboratki, ular o'zlarining barcha himmatlarini biror ish bilan mashg'ul bo'lishga sarf qiladilar". [10; 69]

Insonlar orasidagi murosali munosabat qalb holatiga bog'liq. Qalbni poklashda zikr – Olloh va uning ne'matlarini yodlash amaliyotining ahamiyati kattadir. Xoja Ahror "Zikri dil" haqida fikr yuritib, Olloh zikri dilda bardavom, doimiy bo'lishi kerakligini uqtiradi. Mutasavvif risolada bu dunyoning o'tkinchi ekanligi, mol-u dunyo, boylik, yil, kun hammasi bir kun ko'ngildan mahv bo'lishi, shuning uchun, ko'ngil va fikrni zikr ila munavvar etmoq kerakligini quyidagi misralarda ifodalaydi:

Har nafasni dami oxir bilibon,
Anda bu nav' taalluq qilibon,
Zikri mazkurga bo'lg'il mashg'ul,
Bu yo'sinliqki, degumdur sanga yo'l [11; 35].

Mutasavvif butun hayotlari davomida odamlarni iymon e'tiqodga, har doim faol bo'lishga, butun kuchini tinchlik uchun, odamlar bilan murosada yashash uchun sarflashi kerakligiga da'vat qilganlar. Mana shu xususda "Rashahot"da avlodlarga qilgan quyidagi qimmatli pand – nasihatlarini o'qiyimiz: "Ko'cha – kuyda bo'lsa ham bir foydali ish bilan mashg'ul bo'ling. Xalq sizning bu ishingizdan manfaat topsin. Siz ham o'shanda o'zligingizni anglaysiz. Qisqa vaqt ichida biror kasb o'rganishga harakat qiling. Shunda kishilar nazarida siz o'ylagandek yaxshi qiyofangiz paydo bo'ladi"[2; b.333.].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Xoja Ahror Valiyning aql – zakovati, murosa falsafasiga doir ilmi, muqaddas islom dini va falsafasi, naqshbandiya tariqatining rivojiga katta hissa qo'shgan piri murshid sifatida hozirgi kunda ham ibrat maktabidir. Inson o'zi bilan o'zi va atrofdagilar bilan murosali yashashi uchun asosiy mezonlaridan biri uning o'zligini anglashidir. Xoja Ahror Valiyning murosa falsafasida o'z-o'zini anglash murosali hayotning asosi ekanligini ta'kidlangan.

Mutasavvifning ijtimoiy hamkorlik, ahillik va tinchlikka doir g'oya va tajribalari milliy g'oyamizning tarixiy, falsafiy ildizlaridan biridir. Xoja Ahror Valiyning ijtimoiy himoya sohasidagi faoliyati va ta'limoti O'zbekistonning yangi bosqichidagi taraqqiyot tamoyillarining mazmun-mohiyatini yoritishga yordam beradi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Березиков Е. Святые люди Туркестана. –Т.: Камалак, 1992.
2. Фахруддин Али Сафий. Рашахоту айнилхаёт (Оби хаёт томчилари) / Нашрга тайёрловчилар: Маҳмуд Ҳасаний, Баҳриддин Умрзоқ. – Тошкент: Абу Али ибн Сино, 2004. –Б 390.
3. Г.Н.Наврўзова. Хожа Баҳоуддин Нақшбанд ҳаёти ва маънавий мероси [Матн] – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти давлат корхонаси, 2021. – 244 б.
4. Березиков Е. Святые люди Туркестана. –Т.: Камалак, 1992. –Б. 125.
5. Султон И. Баҳовуддин Нақшбанд абадияти. –Т.: Фан, 1994. –Б. 10.
6. Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор. Фикроти Аҳрорийя. /Табаррук рисолалар /Нашрга тайёрловчи,: Маҳмуд Ҳасаний, Баҳриддин Умрзоқ, Ҳамидуллоҳ Амин. - Тошкент: Адолат, 2004.
7. Мирзо Кенжабек. Дунёнинг муршиди. Ҳазрати Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор: “Рисолайи Волидийя” назмий таржимаси қисқа шарҳи. -Тошкент: Фан, 2004. –Б 35.
8. Rahmatova X.X. Xoja Ahror Valiy ma'naviy merosida murosa falsafasiga doir g'oyalar tahlili. -Buxoro: Sadriddin Salim Buxoriy. 2023. –230-Б.
9. Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор. Жавомиъ ул-калим /Табаррук рисолалар/ – Б. 340.
10. Валихўжаев Б.. Хожа Аҳрор тарихи. Тошкент. 1993.
11. Фалсафа. Қомусий луғат. -Тошкент: 2004.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).